

STUDII ȘI ARTICOLE DIN REVISTA „ARHIVELE OLTENIEI” PRIVIND CASELE BĂNIEI DIN CRAIOVA

ION-LEONE GAVRILĂ-CIOBOTEA *

Abstract: The Băniei House, a monument of medieval architecture and the oldest civil construction in Craiova was built at the end of the 15th century by the Craiovan boyars, and in 1699 it was rebuilt by the martyred ruler, Constantin Brâncoveanu. Only part of the cellars remain from the original Craioves' construction. In the whirlwind of history, the old foundation burnt down many times, has passed under different owners and administrations and has "suffered", according to needs, transformations, additions, and architectural deletions. Thus, between 1718 and 1739, Băniei House became the seat of the Austrian administration, which fortified it for defence. In 1750, the building was ceded by the ruler Grigore Ghica to the Bishopric of Râmnic. From 1850, the building became the headquarters for various institutions of the city: the Craiova Court, the Frații Buzești High School, the local Seminary, the State Archives. From 1933, the building housed the Oltenia Museum until 1948, when it became the property of the Oltenia Metropolitanate. Since 1966 the old monument of Brâncovenesc architecture has been housing the Ethnography Section of the Oltenia Museum.

Key words: Bănești houses, culture, Oltenia, Craiova, fortification.

Localitatea Craiova este atestată documentar la 1 iunie 1475, atunci când hrisovul domnului Țării Românești, Laiotă Basarab, a fost întărit și cu mărturia mai multor boieri, printre care și Neagoe de la Craiova¹. Mențiunea documentară consemnează relația directă între așezarea umană de pe Jiu și unul dintre cele mai importante, influente, străvechi neamuri de boieri (nobili), descendent (în linia dinamicii economico-sociale) din mai marii pământului consemnați în primele secole ale mileniului al II-lea, cel al cărui nume derivă din numele acesteia².

* Asist. cercet. drd., Institutul de Cercetări Socio-Umane, „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova, al Academiei Române; e-mail: leone.sima21@gmail.com.

¹ DRH, B, I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1966, p. 245; *Istoria Craiovei*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, p. 15

² Dan Pleșia, *Cneazul Ioan (1247) și urmașii săi: O ipoteză (dar poate) și o explicație*, în „Arhiva Genealogică”, II (VII), Iași, 1995, nr. 3–4, p. 133 și urm.; Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciadă și imperiul mongol*, București, 1993, p. 80.

Boierii Craiovești, de altfel, mai înainte vreme stăpâni la Strehaia, ajunseseră „vlasteli”, vlastelini încă din vremea domniei lui Vladislav al II-lea (1447–1456)³, iar Craiova figura în cartografia europeană încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, precum în harta *Codex Latinus Parisinus* (ca Ponsiona, sau Ponte de Zicho)⁴. În istoriografia cronistică, începuturile așezării sunt consemnate ca fiind încă din vremea când, aici, boierii ziși banoveții Basarabi (cu „scaunul” la Severin, Strehaia și Craiova) au participat la consfințirea domniei ca instituție supremă în statul medieval Țara Românească. Ulterior, Craiova, din poziția cheie dată de condițiile naturale de pe Jiu, în mijlocul regiunii (părții) de vest a statului medieval, a devenit un centru politico-administrativ special, al doilea după Capitală, polarizând, prin statutul său statal, peste toată zona dintre Carpați, Dunăre și Olt.

Mai mult decât mărimea sa demografică, încă de pe când era doar sat⁵, funcțiile politice ale așezării au fost etalate și exercitate printr-o instituție regională specifică, cunoscută sub numele de Bănia sau *Marea Bănie a Craiovei* (Olteniei), condusă de un *mare ban*. Această instituție, specifică unui întins areal din Sud-Estul Europei⁶, atestată în spațiul românesc la începutul secolului al XIII-lea, printr-o translatăre de la Severin la Tismana și Strehaia către Craiova, în domniile lui Vlad Călugărul (1481–1495) și Radu cel Mare (1495–1508), a ajuns la rang vicevoievodal. Marele ban avea atribuții (prerogative) politico-administrative, militare, judecătorești și un „sfat bănesc”, pentru toată zona ce s-a numit „județele de peste Olt”. Apogeul acestei instituții a fost atins cât timp dregătoria marelui ban a fost deținută și transmisă ca moștenire în familia de mari boieri a Craioveștilor (1495–1535). Din această poziție, cei din urmă și-au consolidat prestigiul instituției și al lor, încât au rivalizat ca importanță cu domnia”. Marii bani – apreciază reputatul istoric medievist, Ștefan Ștefănescu –, asemănători ca rol politic principilor germani contemporani lor, au ajuns aproape independenți față de puterea centrală, reușind să smulgă acesteia majoritatea prerogativelor rezervate ei. Marii bani și-au subordonat pe „banii” de județ, și-au supus o însemnată parte a boierimii mici, au creat, în Oltenia, o ierarhie feudală proprie. Ei au întrebuițat toate mijloacele pentru a încorpora stăpânirii lor întreaga Oltenie, creând aparența – păstrată în decursul vremii – a unei autonomii a provinciei din dreapta Oltului⁷.

Prin anii 1535–1539 s-au produs desherența neamului Craioveștilor și înfrângerea marelui ban Șerban, în conflictul cu Radu Paisie vodă și vornicul Coadă, care se dovedeau prea slabi în contextul așezării suzeranității otomane peste

³ Potrivit inscripției de pe piatra de mormânt a acestui domn aflată la mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște.

⁴ Ion Dumitru-Snagov, *Țările Române în secolul al XIV-lea Codex Latinus Parisinus*, București, Editura Cartea Românească, 1979, pp. 89–91.

⁵ Mențiunea ca oraș datează din 1582 – n.n.

⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *Originea Băniei și a „Banilor” la români*, în „Historica”, II, București, Editura Academiei Române, 1871, pp. 79–96.

⁷ Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Alma, 2009, pp. 168–169

Țările Române. În intervalul 1538–1541, averile Craioveștilor au fost confiscate, inclusiv moșia Craiovei. După un răstimp, în 1601, când în fruntea țării a ajuns domn Radu Șerban, un Craiovesc prin mamă, s-a revenit la tradiția conducerii statului de către Basarabii Craiovești. Timp de 115 ani, până în 1716, din neamul aceasta, domnii Radu Șerban, Matei Basarab, Constantin Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Basarab Brâncoveanu și Ștefan Cantacuzino (1714–1716) au etalat „mentalitatea basarabească” a domniei într-un program politic de recucerire a drepturilor de autonomie și independență ale statului Țara Românească față de Poarta otomană suzerană.

Casa Băniei reprezintă în Craiova cea mai veche clădire civilă din oraș. Ea a reprezentat sediul Marilor Bani de a lungul timpului, locul de unde administrarea Olteniei pornea și înceta. Casa a fost reconstruită în anul 1699, de către Constantin Brâncoveanu, pe locul fostelor case ale boierilor Craiovești din secolul al XV-lea. Casa Băniei se află situată în zona centrală a orașului, în imediata apropiere a Catedralei Mitropoliei Sf. Dumitru și în apropierea Monumentului Frații Buzești, în partea nordică a Parcului Sf. Dumitru (Grădina Băniei, Grădina Trandafirilor sau Parcul Frații Buzești). După cele mai multe opinii istoriografice, casele bănești cele dintâi ar fi fost ctitoria marelui ban Barbu Craiovescu, fiul cel mai mare al lui Neagoe de la Craiova, întemeietorul familiei Craioveștilor. Casele, construite în centrul vechi al Craiovei, lângă Biserica Sf. Dumitru (fostă Biserica Băneasa sau Biserica Domnească), pe locul altor clădiri boierești mai vechi, au servit drept reședință a banilor și loc de adunare a Divanului Craiovei.

Fig. 1. Casa Băniei.

Sursa: <https://vatra-mcp.ro/casa-baniei-sectia-de-etnografie-a-muzeului-olteniei-craiova-dolj>

Descendent al aceleiași familii a fost și domnitorul Constantin Brâncoveanu, care a reconstruit Casele Băniei, în 1699, cu birul strâns din județele Olteniei. A fost refăcută într-o formă foarte apropiată de cea în care poate fi admirată și astăzi. Casa ar fi fost lucrată de meșterii arhitecți ai domnitorului, într-un stil popular, cu coloane, asemănător celui ce poate fi observat la palatele domnești de la Potlogi și Mogoșoaia sau la Mănăstirea Hurezi.

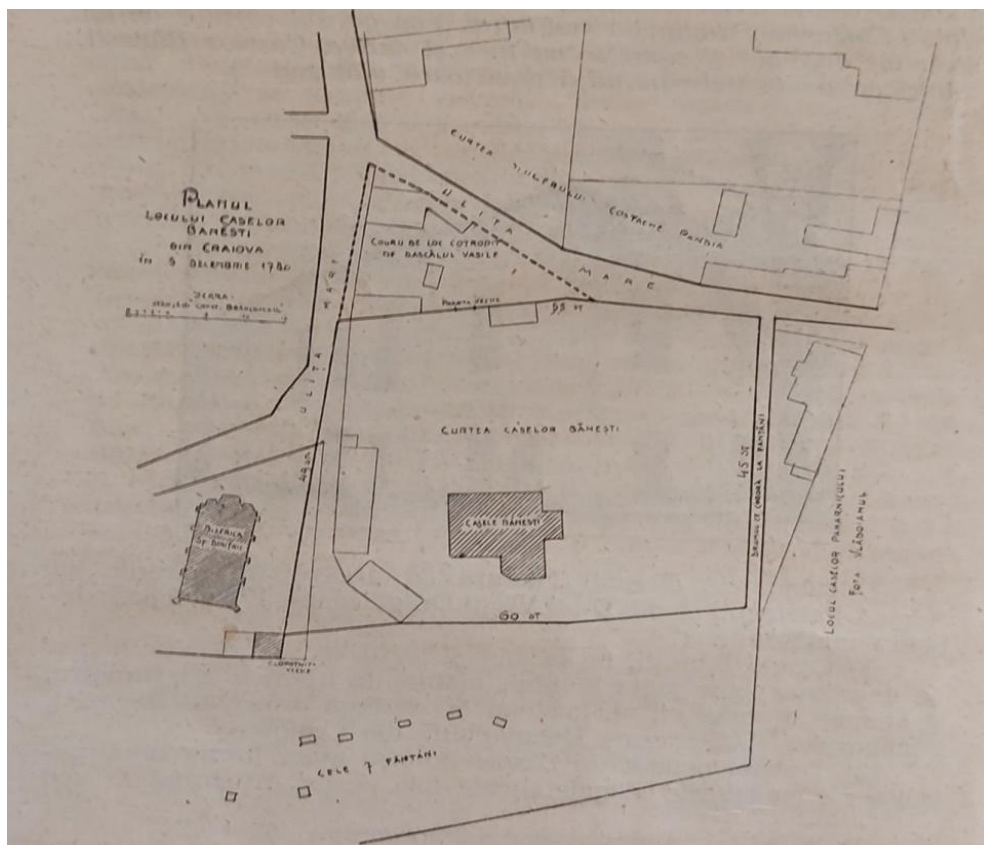

Fig. 2 Planul de fortificație realizat de austrieci.
Sursa: „Arhivele Olteniei”, anul IX, nr. 47–48, 1930.

În timpul ocupației austriece au fost realizate mai multe planuri de fortificare, în mare aparținând inginerului maior I.G. Weiss, al punctelor strategice din Oltenia, de la mănăstiri la clădiri administrative ș.a.m.d. Raportul acesta a fost întocmit la data de 20 iulie 1731 și înaintat către directorul superior al Olteniei și comandant al armatei din Oltenia și Ardeal, generalul Francisc Wallis. Din însemnările acestuia, s-au ales Casa Băniei și biserica Sf. Dumitru din Craiova, deoarece este mai înalt decât celelalte locuri din acel oraș. Dar, întinderea locului

ales, nu era îndeajuns pentru retragerea tuturor boierilor cu averile lor, în caz de război. Un alt motiv era costul redus de fortificare, suma totală fiind de 3250 fl. Fortificația urma să fie formată dintr-un șanț, lucrat încetul cu încetul, și palisade, fără multe umbre⁸. Despre aceste două mari construcții a lăsat considerații argumentate istoricul Alexandru. A. Vasilescu⁹. El susține că, deși ambele sunt realizate de Constantin Vodă Brâncoveanul, doar cele aflate într-un anumit areal sunt considerate ale banilor (Casele Băniei, biserica Sf. Dumitru, Hanul Hurezi)¹⁰.

Fig. 3. Zidul rămas în zilele noastre din ansamblul Hanului Hurez.

Sursa: <https://craiovadeieri.wordpress.com/2018/01/02/hanul-hurez/>

Alte contribuții documentare despre Casa Băniei au fost făcute, ulterior, cu ocazia săpăturilor arheologice din anii 1959–1960, când clădirea a trecut din proprietatea Mitropoliei Olteniei în cea a Muzeului Olteniei, devenind secție a acestuia, cu Expoziție etnografică.

⁸ „Arhivele Olteniei”, anul IX, nr. 47–48, 1930, p. 177.

⁹ Schiță de plan a „Locului Caselor Bănești din Craiova” la 5 decembrie 1780 întocmită de Al.A. Vasilescu, în „Arhivele Olteniei”, anul VI, nr. 29–30, 1927, p. 18.

¹⁰ „Arhivele Olteniei”, anul VI, nr. 29–30, 1927, pp. 17–18.

Bibliografie

- „Arhivele Olteniei”, nr. 32–33, 1927, pp. 52–53, p. 246; nr. 35, 1928, pp. 272, 274; nr. 49–50, 1930, p. 177; nr. 56–58, 1931, p. 92.
- Arhiva Primăriei Craiova, dosar 23/1879; menționat de G. Mil. Demetrescu, *Un vechi cartier istoric al Craiovei*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 8, 1923, pp. 443–448.
- DRH, B, I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1966.
- Dumitru-Snagov, Ion, *Țările Române în secolul al XIV-lea Codex Latinus Parisinus*, București, Editura Cartea Românească, 1979.
- Enache, Ștefan, *Casa Băniei*, în „Ramuri”, 1975, nr. 9 (135), p. 13.
- Iorga, N., *Studii și documente*, V, București, Stabilimentul graphic I.V. Socecu, 1903.
- Istoria Craiovei*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977.
- Monumentele Craiovei*, Craiova, Editura Helios, 1998.
- Papacostea, Șerban, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciadă și imperiul mongol*, București, 1993.
- Pessiakov, August, *Schițe din Istoria Craiovei*, ediția a II-a, Craiova, 1914.
- Pleșia, Dan, *Cneazul Ioan (1247) și urmașii săi: O ipoteză (dar poate) și o explicație*, în „Arhiva Genealogică”, II (VII), Iași, 1995, nr. 3–4, p. 133 și urm.
- Sacerdoțeanu, Aurelian, *Originea Băniei și a „Banilor” la români*, în „Historica”, II, București, Editura Academiei Române, 1871, pp. 79–96.
- Ștefănescu, Ștefan, *Bănia în Țara Românească*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Alma, 2009.
- Vasilescu, Al.A., *Documentele de proprietate ale Episcopiei Râmnicului asupra caselor Bănești din Craiova*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 47–48 1930,.
- Vasilescu, Alexandru A., *Casele Bănești din Craiova în secolul al XVIII-lea*, extras din „Arhivele Olteniei”, an VI, 1927, nr. 29–30, p. 11.